

Spontaan spellen; spelenderwijs spellingsvaardigheden ontwikkelen in de peuter- en kleuterfase

Henriët Odink

Spontaan spellen is het schrijven van woorden op basis van de klanken die je hoort in gesproken taal¹. Het wordt ook wel invented spelling genoemd. Het is een natuurlijk ontwikkelingsproces waarbij jonge kinderen experimenteren met geschreven taal. Ze 'doen alsof' ze schrijven en laten dit in verschillende (spel)situaties zien. Het proces van spontaan spellen start bij kinderen vanaf ongeveer twee jaar en loopt door totdat het spellingonderwijs in groep 3 begint. Spontaan spellen versterkt de kennis en vaardigheden van jonge kinderen op het gebied van geschreven taal. Deze kennis en vaardigheden zijn belangrijke voorwaarden voor het leren lezen en schrijven in groep 3.

Ontwikkelingsstadia

Spontaan spellen doorloopt een aantal stadia. De hier beschreven fasen zijn richtlijnen. De meeste kinderen doorlopen de verschillende fasen op volgorde, maar zoals in meer ontwikkelingsgebieden, kan dat in verschillende tempo's gaan.^{2,3}

In Nederland hanteren we de ontwikkelingsfasen zoals beschreven door Bus.⁴

Observeer wat het kind schrijft en welke van de hiervoor beschreven tekens worden gebruikt, om na te gaan in welk ontwikkelingsstadium een kind zich bevindt. Op basis van deze observaties bepaal je wat je kunt doen om het kind te begeleiden. Kijk naar wat het kind al kan en weet, en naar wat het kind nodig heeft om de stap te maken naar de volgende fase (bepaal de zone van naaste ontwikkeling).

FASE 1. SCHRIJVEN VIA TEKENEN

Het kind maakt nog geen onderscheid tussen schrijven en tekenen. Wat het kind geschreven heeft, is alleen door het kind zelf terug te lezen. Vraag het kind daarom met jou te delen wat het opgeschreven heeft. Laat kinderen in deze fase veelvuldig experimenteren met verschillende schrijfmaterialen, zoals krijt, wasco of (dikke) potloden.

FASE 2. SCHRIJVEN VIA KRABBELEN

Kinderen beseffen nu dat schrijven en tekenen twee verschillende dingen zijn. Ze maken krabbels om een boodschap op papier te zetten. In deze fase is het zinvol om naar aanleidingen te zoeken om het kind de eigen naam te laten schrijven. Teken bijvoorbeeld op een groot vel papier een tabel met twee keuzemogelijkheden: kleuren of tekenen. Laat elk kind de eigen naam onder een van de twee schrijven.

FASE 3: SCHRIJVEN VIA LETTERACHTIGE VORMEN

In deze fase verschijnen letterachtige vormen, die nog niet altijd een link hebben met de klanken in een woord. Kinderen begrijpen wel dat er een verband is tussen gesproken en geschreven taal, maar nog niet dat elke klank een eigen symbool heeft. Het aanleren van letters is een belangrijk doel in deze fase. Laat kinderen lettervormen ontdekken door verschillende lettermaterialen aan te bieden, zoals lettermagneten en letterstempels

FASE 4: EEN OF ENKELE LETTERS GEBRUIKEN

Kinderen kennen al enkele letters, deze letters worden gebruikt om woorden te schrijven. Ze zien een woord nog niet als een geheel en beseffen nog niet dat je letters kunt wisselen om zo andere woorden te vormen. Een voorbeeld hiervan is: als de t in tak vervangen wordt door de b, dan krijg je bak. Oefeningen rond dit fonemisch bewustzijn zijn in deze fase van belang. Fonemisch bewustzijn is het besef dat woorden uit klanken bestaan. Kinderen moeten woorden kunnen opdelen in klanken ('hakken', zoals b-o-s) en de losse klanken kunnen samenvoegen tot een woord ('plakken'). Bied gevarieerde oefeningen aan met betrekking tot het hakken en plakken van woorden.

FASE 5. INVENTED SPELLING

Kinderen schrijven klanken en woorden zoals ze die horen. Ze weten dat letters aan bepaalde klanken gekoppeld zijn. Laat kinderen schrijven en lezen in functionele en betekenisvolle situaties, bijvoorbeeld door een menukaart te schrijven in de restaurant-hoek.

FASE 6. CONVENTIONELE SPELLING

De fase van conventionele spelling start in groep 3. Kinderen leren dat de spelling van woorden vaststaat en dat een correcte spelling belangrijk is om een tekst te kunnen begrijpen. Door instructies van de leerkracht en zelf oefenen, leren kinderen de spelling. Je geeft instructie in spellingregels, waarbij je de regel uitlegt. In groep 3 wordt met name aandacht besteed aan de een-op-een relatie tussen klanken en letters, bijvoorbeeld bij het woord jas. De klanken in het woord corresponderen met de letters j-a-s.⁵

HOE SPONTAAN SPELLEN BIJDRAAGT AAN BEGINNENDE GELETTERDHEID

Woorden opdelen en letters leren

Voordat kinderen leren lezen en schrijven in groep 3, is het van belang dat ze woorden op kunnen delen in stukjes (de klanken), en dat ze klanken aan elkaar kunnen plakken om een woord te vormen. Ook is het van belang dat ze aan het einde van groep 2 minimaal 12 letters kennen ⁶. Als kinderen deze kennis en vaardigheden onder de knie hebben, vergemakkelijkt dat het leren lezen en schrijven. Spontaan spellen draagt bij aan de ontwikkeling van deze vaardigheden. Zodra jonge kinderen woorden opschrijven, leren ze een woord opdelen in klanken en denken ze na over welke letter ze op moeten schrijven.

De functie van geschreven taal

Spontaan spellen leert jonge kinderen dat er een verband is tussen gesproken en geschreven taal: wat je vertelt, kan worden opgeschreven en teruggelezen. Kinderen leren op die manier ook dat je altijd schrijft met een doel, bijvoorbeeld om iemand te feliciteren of om iets te onthouden (zoals een boodschappenlijstje). Als jonge kinderen begrijpen wat de relatie is tussen gesproken en geschreven taal, en wat de functie is van geschreven taal, draagt dit positief bij aan het leren lezen en spellen. Ze snappen de bedoe-

De themahoek bakkerij als middel om spontaan spellen aan te moedigen.

Stel bijvoorbeeld de volgende vragen:

- Hoe ziet een bakkerij eruit?
- Welke producten kun je in een bakkerij kopen?
- Hoe weet een bakker hoe hij een taart moet maken?
- Wat heeft hij daarvoor nodig?
- Hoe weten klanten hoeveel een brood of een taart kost?

ling van woorden, zinnen en teksten voordat ze beginnen met het lees- en schrijfproces. Door jonge kinderen aan te moedigen om te schrijven, kunnen ze actief bezig gaan om kennis over geschreven taal te verwerven.

Boeken en teksten

Jonge kinderen leren hoe een boek werkt, door voorgelezen te worden of door zelf een boek te 'lezen'. Ze leren over de kافت van het boek, de titel en waar je begint met lezen. Ze ervaren dat de tekst en de afbeeldingen samen het verhaal vertellen. Door kinderen zelf een 'boek' te laten schrijven (en samen te lezen), ervaren ze dat boeken worden geschreven om gelezen te worden. Spontaan spellen kan ook helpen om verhaalbegrip te vergroten. Een effectieve manier om tot tekstbegrip te komen, is door kinderen te laten schrijven naar aanleiding van een verhaal. Als je een boek over kikkers hebt voorgelezen, kun je ze bijvoorbeeld vragen iets op te schrijven over de leefomgeving van kikkers. Ook kinderen die nog niet conventioneel kunnen spellen, kunnen op deze manier aan de slag. Door spontaan te spellen,

krijgen ze de mogelijkheid om ideeën op te schrijven. Zo ontwikkelen ze tegelijkertijd hun taalvaardigheid.

Mondelinge taalvaardigheden

Spontaan spellen heeft een positieve invloed op de ontwikkeling van de mondelinge taalvaardigheden. Om iets op te kunnen schrijven, heb je gesproken taal nodig. Spontaan spellen vraagt om zoeken naar de juiste woorden en zinnen formuleren. Hiermee werk je aan de ontwikkeling van mondelinge taal.

IN DE PRAKTIJK

Een rijk aanbod op het gebied van spontaan spellen bestaat uit activiteiten gestuurd door een professional, gecombineerd met activiteiten die aansluiten bij de initiatieven en interesses van het kind ^{7, 8}. Spel biedt hiertoe vele mogelijkheden en kan een grote bijdrage leveren aan de ontwikkeling van beginnende geletterdheid. Zoek naar betekenisvolle en functionele aanleidingen. Dit vraagt een goede voorbereiding. Hoe worden de hoeken in je klaslokaal ingericht binnen een thema? Welke onderwerpen kunnen een aanleiding geven om te schrijven? Zorg ervoor dat je diverse herkenbare schrijfmaterialen klaar hebt liggen voor de kinderen. Bied kinderen mogelijkheden om schrijven en lezen te integreren in hun spel, voordat je ze laat spelen. Olien & Woodside ⁹ adviseren de aanpak praten – spelen – schrijven te gebruiken. Dit houdt in dat je met de kinderen in

Spontaan spellen versterkt de kennis en vaardigheden op het gebied van geschreven taal

gesprek gaat over wat ze gaan spelen, voorafgaand aan het spel. Ook laat je hen nadenken over hoe schrijven hierin een plaats kan krijgen. Tijdens het spel kun je kinderen aanmoedigen om te schrijven. Door vragen te stellen kun je spontaan spellen uitlokken.

Nieuwsgierig zijn naar wat kinderen schrijven, moedigt hen aan om spontaan te spellen. Toon interesse en stel vragen om te ontdekken wat hen bezighoudt. Maar bovenal: laat kinderen plezier beleven aan het schrijven.

OVER DE AUTEUR

Henriët Odink is auteur van *Spontaan spellen*; Bouw aan een stevige taalbasis bij het jonge kind. (2024), uitgeverij Boom. Ze is als schoolcoach en taalleesspecialist werkzaam bij samenwerkingsverband Twente Noord en eigenaar van Taal & Leesexpertise (www.taalleesexpertise.nl).

LITERATUUR

1. Gerde, H.K., Bingham, G.E. & Wasik, B.A. (2012). Writing in Early Childhood Classrooms: Guidance for Best Practices. *Early Childhood Education Journal*, 40(6), 351–59.
2. Van Kleef, M., & Tomesen, M. (2016). Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw. Prototypen voor het creëren van interactieve leessituaties en het ontlocken van (nieuw) schrijfgedrag. Expertisecentrum Nederlands.
3. Early Childhood Learning & Knowledge Center (2022). Code Switching. Why It Matters and How to Respond. eclkc.ohs.acf.hhs.gov/. Geraadpleegd op 9 januari 2024, van www.eclkc.ohs.acf.hhs.gov/culturelanguage/article/code-switching-why-it-matters-how-respond.
4. Bus, A.G. (1995). Geletterde peuters en kleuters. Theorie en praktijk van ontluikende geletterdheid. Boom.
5. Gijssels, M. & Van der Lee, A. (2023). Effectieve didactiek voor spelling- en grammatica-onderwijs. *Onderwijskennis.nl* (NRO). Geraadpleegd op 7 april 2025, van www.onderwijskennis.nl/node/3711

6. Van Druenen, M., Scheltinga, F., Wentink, H. en Verhoeven, L. (2017). Protocol preventie van leesproblemen groep 1 en 2. Expertisecentrum Nederlands.

7. Taelman, H. (2017, 1 februari). Spelenderwijs “schrijven” tijdens wereldoriëntatie of STEM. Geraadpleegd op 16 januari 2025, van www.kleutergewijs.wordpress.com/2017/02/01/spelenderwijs-schrijven-tijdens-wereldoriëntatie-of-stem/

8. Quinn, M. F., Gerde, H. K., & Bingham, G. E. (2016). Help me where I am: scaffolding writing in preschool classrooms. *The Reading Teacher*, 70(3), 353–357. www.doi.org/10.1002/trtr.1512

9. Olien, R. & Woodside, L. (2013). Playful Writing. 150 Open-Ended Explorations in Emergent Literacy. Gryphon House Inc.

Spontaan spellen
het boek:

